

PRAPOVIJESNO NALAZIŠTE SLAVČA

UDK 903. 33:022 (497.5) "636/637"

Primljeno/Received: 1997.11.15.

Prihvaćeno/Accepted: 1997.12.15

Goran Skelac

HR-10000 Zagreb, Hrvatska

Vučetićev prilaz 3

Na brdu Slavča u neposrednoj blizini Nove Gradiške nalazi se višeslojno prapovijesno nalazište. Na osnovi slučajnih nalaza koji su prikupljeni tijekom ovog stoljeća, utvrđena je prisutnost sopotske, kostolačke i vučedolske kulture. U okviru projekta terenskog pregleda područja Nove Gradiške, istražene su na Slavči dvije probne sonde ukupne površine 30 m². Nalazi pripadaju kostolačkoj i vučedolskoj kulturi a pronađen je i jedan ulomak keramike rane vinkovačke kulture. Ovim se potvrdilo da Slavča u ovom trenutku predstavlja najzapadniji kostolački lokalitet u Hrvatskoj, čime se granica rasprostranjenosti ove kulture pomiče za 50 - 100 km.

Ključne riječi: Slavča, prapovijest, naselje, jama, kostolačka kultura, vučedolska kultura, keramika

Položaj

Prapovijesno nalazište Slavča nalazi se oko 1 km sjeverno od središta Nove Gradiške i isto toliko južno od središta Cernika. Lokalitet je gradinskog karaktera (slika 1), zaravnjeni plato površine 200x200 m na položaju gdje južni obronci Psunja prelaze u posavsku ravnicu. Sa svoje sjeverne i istočne strane lokalitet se strmo spušta prema potoku Šumetlici, a s južne i zapadne nešto blaže prema ravnici. Na nadmorskoj visini od 240,61 m. tj. gotovo 100 m iznad grada, odavde se pruža odličan pogled na okolicu, a u strateškom smislu Slavča predstavlja teško osvojivo mjesto. Sredinom platoa ide katastarska međa k.o.Nova Gradiška i k.o. Cernik.

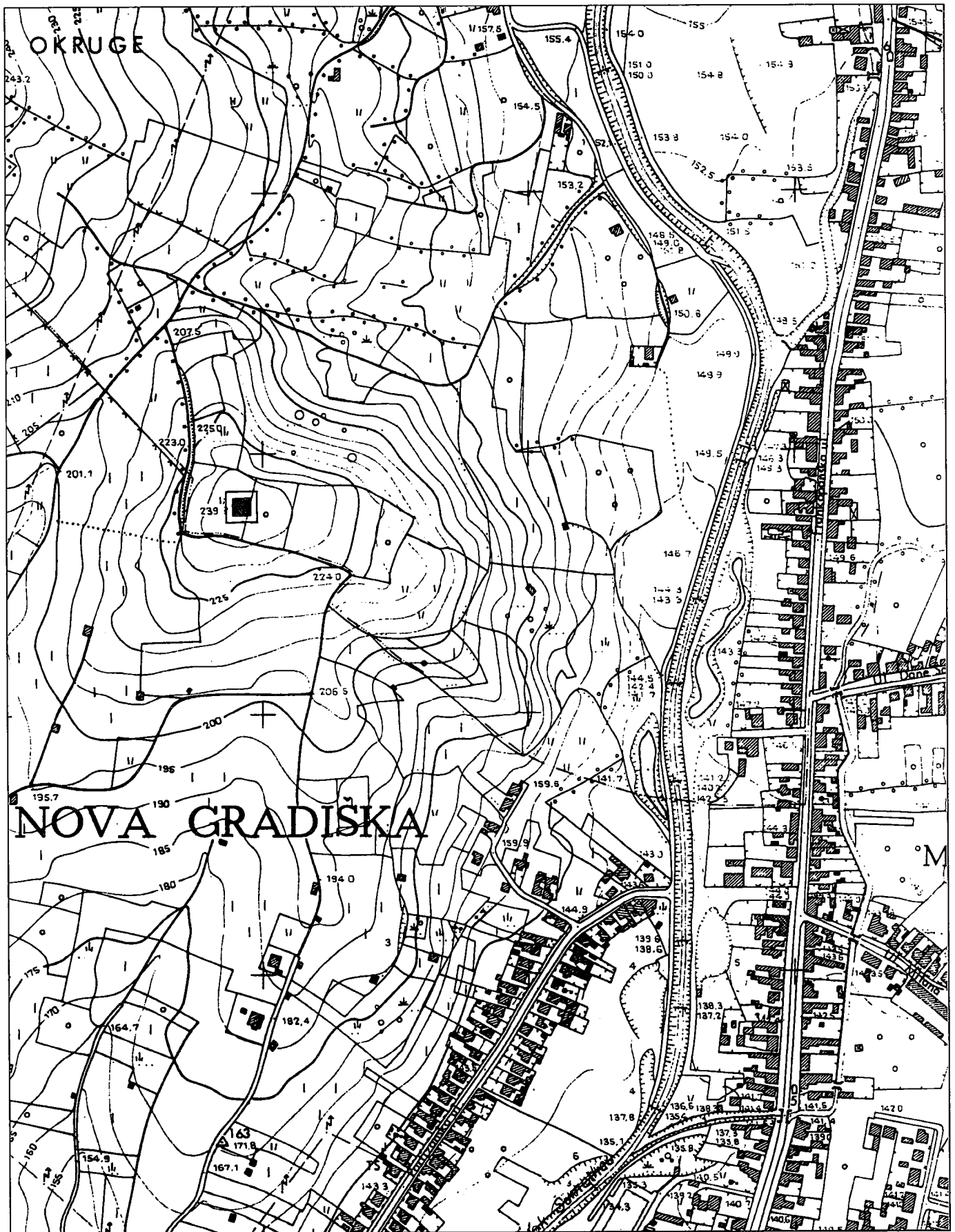
Pregled istraživanja

Ovaj lokalitet do sada nije sustavno istraživani niti je registriran kao arheološko nalazište, iako se za njega zna već nekih 90 godina. Prve vijesti o Slavči daje 1907. godine Đuro Szabo, muzealac i

konzervator koji nalaze šalje Josipu Brunšmidu u Arheološki muzej u Zagrebu (dalje AMZ)(Troščan 1979). Sljedeći koji spominje Slavču bio je Č. Truhelka (1942.). Slavču spominju još neki autori; Žugaj (1969), Minichreiter (1985), Džaić (1989) i Damevska (1994). Budući da je cijela južna strana stoljećima bila pod vinogradima¹, dubokim oranjem su na površinu dospijevali brojni fragmenti keramike, kućnog ljepa, mikrolita i drugih predmeta. Ti su nalazi selektivno skupljani od strane brojnih amatera, a neki su ih poslije darovali Zavičajnom muzeju u Novoj Gradiški (dalje: ZMNG). Kao posebno vrijedan skupljač istakao se Milo Nardelli, novinar i pjesnik iz Slavenskog Broda koji je ZMNG darovao preko tisuću mikrolita, nekoliko kamenih sjekira, čitavih i polomljenih i veću količinu keramike, također selektiranu po vlastitim kriterijima.

1989. godine prilikom iskopavanja temelja za gradnju antenskog stupa na Slavči, djelatnici ZMNG skupili su veću količinu keramike i litičkog materijala, te su u profilu uočili kulturni sloj u obliku jama.

¹ Zahvaljujem višem kustosu ZMNG Vesni Kolić-Kličić na ovom podatku, i na mnogim drugim podacima koje mi je dala tijekom priprema za ovo istraživanje.

Slika 1: Položaj lokaliteta s ucrtanom sondom

Skupljeni materijal

Keramika u AMZ² pripada po svojoj fakturi, oblicima i ukrasima sopotskoj kulturi. Karakteristične su kupe na nozi, bikonične zdjele, lonci, amfore s rogolikim ručkama uglavnom sive i svijetlosmeđe boje.

Jedan dio keramike sa Slavče u ZMNG također bi se mogao pripisati sopotskoj kulturi ili nekoj vrlo srodnoj pojavi ili tipu (T.1.) Kako za razliku od zagrebačkog materijala ovdje nedostaju neki tipični oblici i ukrasi, teže je donijeti zaključak o porijeklu ovih nalaza iako oni u prvom redu ukazuju na sopotsku kulturu, ali bi neki od njih mogli pripadati i lasinjskoj kulturi (T. 1.7-10). Taj će problem riješiti tek opsežnija sustavna istraživanja.

Drugu skupinu čine keramički nalazi koji se nedvojbeno mogu pripisati kostolačkoj (T.2.1-4, T.3.25) i vučedolskoj kulturi (T.2.5-8). O odnosima vučedolskih i kostolačkih nalaza bit će riječi kasnije. Očito je da među vučedolskim nalazima nedostaju oni iz klasične faze (B-1) ali su prisutni neki elementi rane vučedolske

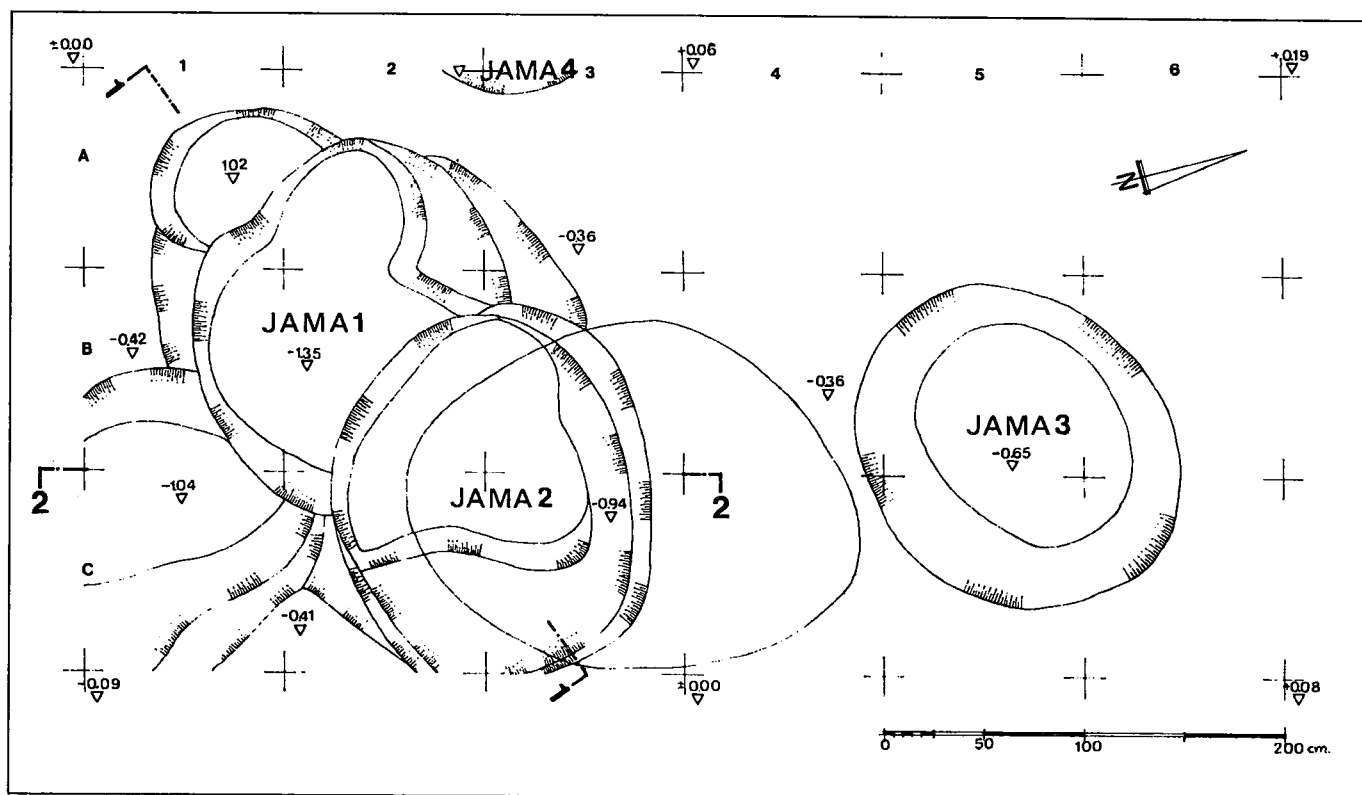
kulture (T. 2.8), kao i neki koji se rijetko pojavljuju prije B-2 stupnja (Dimitrijević 1977/78, isti 1979); kupa na križnoj nozi (T.2.6), ulomak ukrašen urezivanjem izvana i iznutra (T.2.7).

Antropomorfna statueta s naglašenom steatopigijom (T.3.24), sigurno ukazuje na duhovni život ili kult neke od ovdje prisutnih kultura, ali za sada se ne može puno reći o njejoj pripadnosti ili funkciji. Je li dijagonalno urezana linija na prednjoj strani trupa oznaka statusa ili samo tipični ženski ukras, za sada nije moguće odgovoriti.

Litički materijal (T.3.1-23) svojom brojnošću i kvalitetom svakako zaslužuje pažnju i može poslužiti kao osnova za moguće studije o izradi, porijeklu sirovina i sl.

Istraživanje 1997. godine

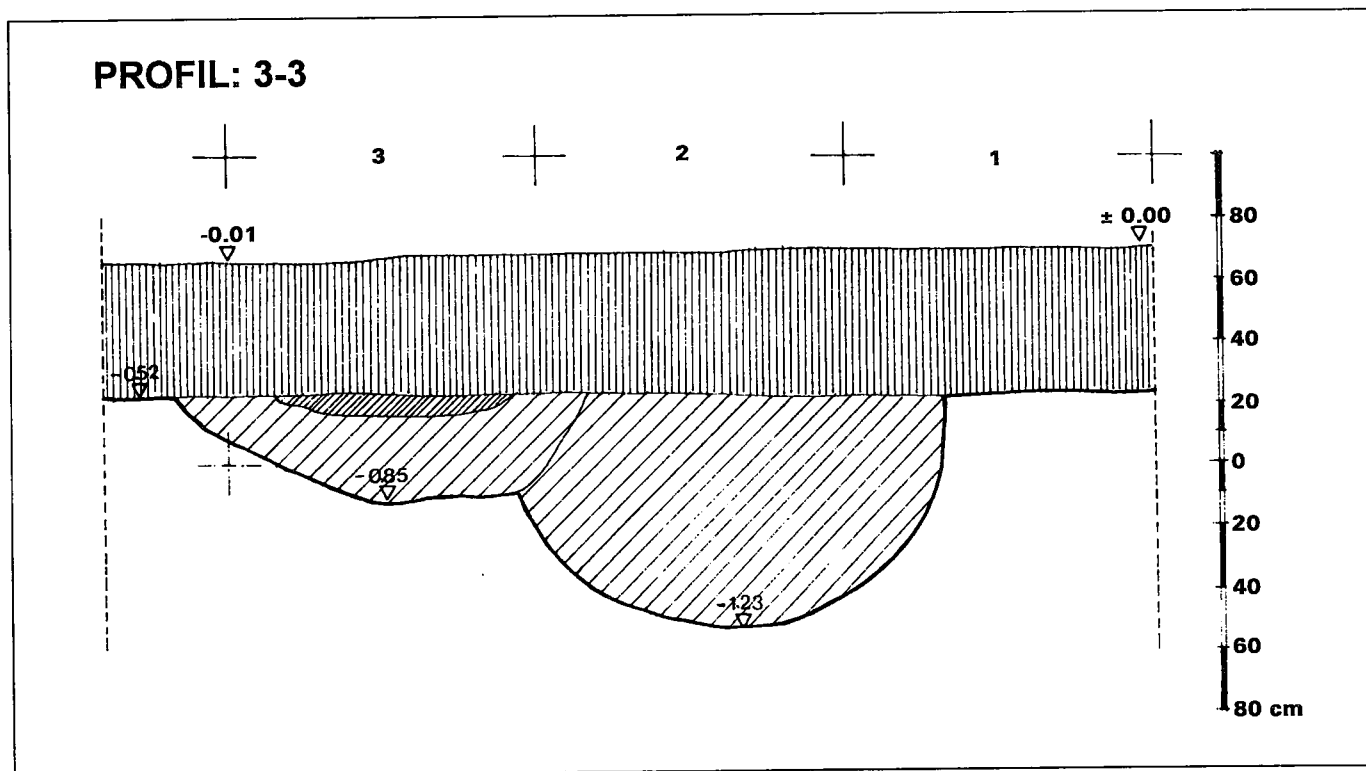
U ožujku i travnju 1997. godine, kao dio projekta terenskog pregleda područja grada Nove Gradiške³, istražene su na Slavči dvije probne sonde ukupne površine 30 m². Sonde su postavljene na parceli k.č.

Slika 2: Tlocrt sonde 1/97

² Zahvaljujem voditeljici pretpovijesne zbirke AMZ Dubravki Balen-Letunić što mi je omogućila uvid u materijal i pomogla u određivanju njegove kulturne pripadnosti.

³ Zahvalio bih svima koji su omogućili ostvarenje ovog projekta; u prvom redu voditeljici ZMNG prof. Mariji Subić Karlovcin koja je od početka podržavala ideju arheoloških istraživanja na novogradiškom području, Narodnom sveučilištu "Matija Antun Relković" Nova Gradiška i Gradskom poglavarstvu Nove Gradiške bez čije financijske potpore ovo istraživanje ne bi bilo moguće provesti te svima drugima koji su pomogli na bilo koji način.

Slika 6: Presjek sonde 2/97

Na ovoj su keramici brojni ukrasi izvedeni tehnikom brazdastog urezivanja (T.5.5), urezivanja crtica (T.5.1,4), ubadanja (T.5.2,6), žigosanja (T.5.7) i utiskivanja (T.5.1). Ukrasi su često izvedeni u kombinaciji ubadanja i urezivanja (T.5.6), utiskivanja i urezivanja crtica (T.5.1), ili organizirani u traku ili friz na vratu ili truhu posude. Kod fine keramike prisutna je i upotreba bijele inkrustacije. U jami 1 nađeni su fragmenti od oko devedeset različitih posuda.

Ostali keramički nalazi su: žlica (T.5.9), bikonični uteg crne boje, dobro uglaćan (T.4.9) i veći ovalni uteg grube fature (T.4.1).

Litički se materijal sastoji od 58 kremenih odbojaka od kojih je 17 sječiva, 3 jezgre i još dva oruđa s tragovima dodatne obradbe (retuša).

Jama 2 ovalnog je oblika i djelomično je presjekla jamu 1 (slika 2 i slika 5). U njoj je pronađena veća količina gara i zapečene zemlje koja predstavlja vatrište, zatim keramika, kosti i litički materijal.

Gruba je keramika fakturom i oblicima gotovo ista kao ona iz jame 1 (T.6.11,16), ali je na nekoliko ulomaka (T.6.16) vidljivo urezivanje, čega nije bilo u jami 1.

Fina keramika (T.6.1-13) također je iste fature kao ona iz jame 1, a ukrasi su izvedeni brazdastim urezivanjem i duborezom uz upotrebu bijele inkrustacije. Oblici su uglavnom bikonične zdjele i vrčići, lonci s blago izvijenim vratom, nekoliko trbušastih oblika, a zbog malih fragmenata nije se moglo rekonstruirati puno oblika.

Osnovna je razlika u organizaciji ukrasa koji ovdje tvore trokute i klepsidre ili neke geometrijske oblike, a nije bilo niti jednog fragmenta ukrašenog na tipičan kostolački način. Na osnovi ovih činjenica jama je pripisana vučedolskoj kulturi.

Od litičkih nalaza nađena je jedna trapezoidna kalupasta sjekira (T.6.17) i 99 kremenih odbojaka od čega ih tridesetak ima tragove retuša.

Jama 3. U ovoj su jami nađeni ulomci tri posude vrlo loše kvalitete pa se ne može reći ništa određenije o pripadnosti tih nalaza. Jama je bila vrlo plitka, 30 cm od razine zdravice.

Jama 4 otkopana je u presjeku. U njoj je pronađeno nekoliko komada ljepa i svega nekoliko manjih ulomaka keramike pa se niti o njoj ne može reći ništa određenije. U sondi 1/97 u SJ-1 pronađen je ulomak zdjele s profiliranim obodom (T.6.15) rane vinkovačke kulture (Dimitrijević 1982). Pronađen je i jedan okrugli brončani lim promjera 3 cm. Ovi nalazi ukazuju na tragove boravljenja i u mlađim razdobljima prapovijesti.

U sondi 2/97 otkrivene su tri jame (slika 3); jama 5 je bila u sjevernom profilu i dala je svega nekoliko ulomaka keramike i ljepa.

Jama 6. Kulturni sloj u jami 6, SJ 3 tamno je smeđe boje i znatno je siromašniji nalazima od SJ 2. U njemu je nađena keramika bez ukrasa, grube fature, žute do svijetlosmeđe boje, a jedini ulomak koji bi ukazivao na kulturnu pripadnost jest rogolika vertikalno bušena ručka (T.7.9)

Jama 7. Kvaliteta kulturnog sloja u ovoj je jami ista kao u jamama 1 i 2 (SJ 2). Ova jama je presjekla jamu 6 (slika 6). Gruba keramika je ista kao u jami 1 (T.7.2), a fina keramika kvalitetom odgovara kostolačkim nalazima (T.7.1,3,4). Jedna plitka zdjela s blago izvijenim obodom ukrašena je brazdastim urezivanjem i inkrustacijom, a ukras je u obliku klepsidri i poput friza se širi po trbuhu posude (T.7.1). Na drugoj zdjeli ukras je izveden ubadanjem i inkrustacijom, a nalazi se na jezičastoj ručki posude (T.7.3). Pronađeno je jedno keramičko sito ili rešetka (T.7.5) i manja količina kremenih artefakata.

Zaključak

Lokalitet Slavča predstavlja višeslojno prapovijesno nalazište s horizontalnom i vertikalnom stratigrafijom. Za sada se sa sigurnošću može govoriti o prisutnosti sopske, kostolačke i vučedolske kulture, tj. o rasponu od kasnog neolitika do kasnog eneolitika. Moguća datacija bila bi od 4300. do 2100. pr. Kr. (Horvatinčić i dr. 1990; Marković 1994). Iz iskopavanja 1997.

godine najznačajniji i najbrojniji su nalazi kostolačke kulture koji se pojavljuju kao samostalni stambeni horizont (jama 1). Ovim otkrićem pomaknuta je granica rasprostranjenosti i Slavča trenutno predstavlja najzapadniji kostolački lokalitet u Hrvatskoj (Marković 1994, T.14.). Dimitrijević je ukazao na samostalni kostolački horizont Pivnica-Cerić-Ašikovci (Dimitrijević, 1977/78) koji se sada može pomaknuti gotovo 100 km zapadnije. Nalazi sa Slavče u potpunosti odgovaraju onima iz Pivnice (Benac, 1962). Kostolačka je kultura isprva shvaćana kao razvojna faza badenske kulture (Milojčić 1953, Dimitrijević 1962 i dr.). Za razliku od istočnoslavonskih i vojvodanskih nalazišta gdje se može uočiti badenski supstrat u genezi kostolačke kulture (Tasić 1979) ona ovdje prelazi okvire rasprostranjenosti badenske kulture, ali za sada ne raspoložemo s dovoljno podataka kojima bismo razjasnili njenu prisutnost i genezu na ovom prostoru tj. u zapadnoj Slavoniji. Tek će buduća istraživanja većeg obujma na ovom lokalitetu bolje razjasniti ovu problematiku i dati više podataka o životu ovdašnjih prapovijesnih kultura.

POPIS KRATICA

VAMZ	- Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu	GZM	- Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, Sarajevo
PJZ	- Praistorija jugoslavenskih zemalja, Sarajevo	WPZ	- Wiener Prähistorische Zeitschrift, Wien
OA	- Opuscula Archaeologica, Radovi Arheološkog zavoda Filozofskog fakulteta u Zagrebu	ARR	- Arheološki radovi i rasprave Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb
PACT	- Proceedings C-14 and archaeology, Groningen (1987),		

POPIS LITERATURE

- Benac 1962 A. Benac, Pivnica kod Odžaka i neki problemi kostolačke kulture, GZM 17, Sarajevo 1962, 21-40
- Damevska 1994 V. Damevska, Sedam stoljeća Cernika, Zbornik radova, Cernik 1994, 9
- Dimitrijević 1962 S. Dimitrijević, Prilog stupnjevanju badenske kulture u sjevernoj Jugoslaviji, ARR II, Zagreb 1962, 239 i dalje.
- Dimitrijević 1977/78 S. Dimitrijević, Zur Frage der Genese und der Gliederung der Vučedoler Kultur in dem Zwischenstromlande Donau-Drau-Sawe, VAMZ 10-11, 1977-78, 1-94
- Dimitrijević 1979 S. Dimitrijević, Vučedolska kultura i vučedolski kulturni kompleks, PJZ 3, Sarajevo 1979, 267-342.
- Dimitrijević 1982 S. Dimitrijević, Die frühe Vinkovci-Kultur und ihre Beziehungen zum Vučedoler Substrat im Lichte der Ausgrabungen in Vinkovci (1977/78) Opuscul. Archaeol. 7, 1982, 1-36
- Džaić 1989 Z. Džaić, Katalog izložbe "Novogradiško područje u prethistoriji i antici", Narodno sveučilište "M. A. Relković" Nova Gradiška 1989, 4
- Horvatinčić i dr. 1990 N. Horvatinčić, B. Obelić, D. Srdoč, A. Durman, L. Benko, A. Sliepčević, Radiocarbon and TL Dating of the Eneolithic Site Vučedol in East Croatia, Yugoslavia, Extract from the Journal PACT 29/1990.
- Marković 1994 Z. Marković, Sjeverna Hrvatska od neolita do početka brončanog doba, Koprivnica, 1994, 24, 104-105, karta 14.
- Milojčić 1949/50 V. Milojčić, Funde der Kostolacer Kultur in der Sammlung des Vorgeschichtlichen Seminars in Marburg/Lahn, WPZ XXXIV, 1949/1950, Berlin 1953, 151-158.

- Minichreiter 1985 K. Minichreiter, Izlaganje na znanstvenom skupu "Gradina 1945-1985. g." u Novoj Gradiški 1985. (neobjavljeno)
- Munsell 1994 Munsell Soil Color Charts, Macbeth Division of Kollmorgen Instruments Corp. NY 1994 Revised Edition
- Tasić 1979 N. Tasić, *Kostolačka kultura*, PJZ 3, Sarajevo 1979, 235 - 266.
- Troščan 1979 Z. Troščan, *Arheološka topografija općine Nova Gradiška*, diplomski rad (neobjavljen), Zagreb, 1979.
- Truhelka 1942 Č. Truhelka *Hrvatska enciklopedija*, sv. 3, Zagreb, 1942, 681
- Žugaj 1969 A. Žugaj, *Jubilarni izvještaj gimnazije u Novoj Gradiški 1919 -1969*, Nova Gradiška 1969, 10

SUMMARY

THE PREHISTORIC SITE OF SLAVČA

Key words: Slavča, prehistory, settlement, pit, Kostolac Culture, Vučedol Culture, pottery

The prehistoric site of Slavča is located in the Sava River basin in Slavonia, about 120 km to the east of Zagreb, in the immediate vicinity of Nova Gradiška. The site is a hillfort on a level plateau with an area of around 4000 m², at a position where the southern foothills of the Psunj mountains meet the Sava River lowlands. With a height above sea level of 240.61 meters (almost 100 meters higher than the plain below), Slavča represents a strategic site, difficult to conquer (Fig. 1).

The site has not been systematically excavated to the present. However, large quantities of pottery and lithic material have been collected from the southern slope, where vineyards have been located for centuries. The gathered material is stored in the Regional Museum of Nova Gradiška and in the Archaeological Museum in Zagreb. The site of Slavča has been known since 1907, when the first finds arrived in the AMZ. Slavča has been mentioned in the works of Truhelka (1942), Žugaj (1969), Troščan (1979), Minichreiter (1985), Džaić (1989), and Damevski (1994).

It is possible to distinguish material from the Sopot Culture (Pl. 1), Kostolac Culture (Pl. 2:1-4; Pl. 3:25), and the Vučedol Culture (Pl. 2:5-8). An anthropomorphic figurine (Pl. 3:24) is a unique example from this region, but at present it cannot be attributed to a specific culture. The lithic material (Pl. 3:1-23) is very numerous, and may serve as a basis for possible studies about production, sources of raw material, and so forth.

In March and April 1997, in the context of a systematic field survey project of the Nova Gradiška region, two test trenches with a total area of 30 m² were opened at Slavča. Seven pits were discovered: pits 1-4 in trench 1/97, and pits 5-7 in trench 2/97. Pit 1 was the largest (3.2 x 3.4 x 1.55 m), with an irregular trefoil shape, while the other pits were circular or ellipsoid. The surface stratum of SJ-1 is brown (10 YR 3/2; Munsell 1994), 30-50 cm thick with highly fragmentary material. SJ-2 is a cultural stratum in pits 1, 2, and 7, a dark gray (10 YR 3/1) greasy clay containing charcoal, house daub, pottery, bones, and lithic material. SJ-3 is a cultural layer in pit 6, of dark brown (10YR 4/2) clay, with poorer material than SJ-2. SJ-4 is bedrock, a hard yellow (10 YR 6/8), sterile loam.

Findings: Trench 1/97

Pit 1 contained typical Kostolac material. The coarse pottery was well fired, 5-10 mm thick, from orange to dark brown in color, with quartz sand inclusions. The forms are: shallow bowls with gently inverted rims (Pl. 4:2), globular vessels with gently everted necks (Pl. 4:3,4), Cups (Pl. 8:x), pots (Pl. 4:5), and biconical bowls and cups. Decorations on coarse pottery include comb-marks (Pl. 4:8), pinched relief bands (Pl. 4:7), and perpendicular lugs are characteristic (Pl. 4:6), along with banded and tunnel-shaped handles on large pots (Pl. 4:3).

The fine pottery was dark brown to gray, 3-5 mm thick, well smoothed and fired. The forms consist of biconical bowls with gently everted necks (Pl. 5:10), and more everted necks (Pl. 8:5), conical (Pl. 8:3) and biconical cups (Pl. 5:3, 7), a "terrine" type vessel with a low banded handle (Pl. 5:6; Pl. 8:2), and biconical pots with everted rims (Pl. 5:1). A fragment of a vessel with an omphalos base is also typical (Pl. 5:8). The numerous decorations on fine pottery were made in the techniques of grooved incisions, incising lines, stabbing, stamping, and impressions (Pl. 5:1). Combinations of the above decorations are common, and they are organized in bands or friezes on the body or the neck of the vessel. White encrustation is also known. The other pottery finds include: a spoon (Pl. 5:9), a biconical weight (Pl. 4:9), and a large oval weight of coarse fabric (Pl. 4:1). The lithic material consists of 58 flint flakes, of which 17 blades, 3 cores, and several other tools had traces of subsequent working. Pit 1 probably represented a functional working space.

The other pits in Trench 1/97 were smaller and resulted in much less material. Pit 2 partially overlay Pit 1 (Fig. xx), and contained charcoal and burnt soil, representing a hearth, as well as pottery, bone, and lithic material. The pottery is of an equal quality to that found in Pit 1 (Pl. 6:1-16), but the forms were difficult to reconstruct because of the fragmentary nature of the finds. The decoration consisted of incision and deep grooves along with white encrustation. The basic difference between this and Pit 1 was in the form of the ornamentation, which consisted here of triangles and figure-eights or certain geometrical motifs, while not a single fragment was decorated in the typical Kostolac manner. Lithic finds included a trapezoidal last-shaped axe (pl. 6:17), and 99 flint flakes. Pit 2 is classified to the Vučedol Culture. Pit 3 was very small, 30 cm deep, and contained only a few fragments of coarse pottery, while pit 4 was excavated in section.

Trench 1/97 contained (in stratum SJ-1) a fragment of a bowl from the early Vinkovci Culture (Dimitrijević 1982), and one circular piece of bronze sheet metal 3 cm in diameter.

Three pits were uncovered in trench 2/97. Pit 5 was in the profile and contained only a few fragments of pottery and daub. Pit 6 also produced very few finds whose quality corresponds to the Sopot finds from this site (Pl. 7:9). Pit 7 overlay pit 6 (Fig. xx). The coarse and fine pottery correspond to the Kostolac finds from pit 1, and this pit was assigned to the Kostolac Culture.

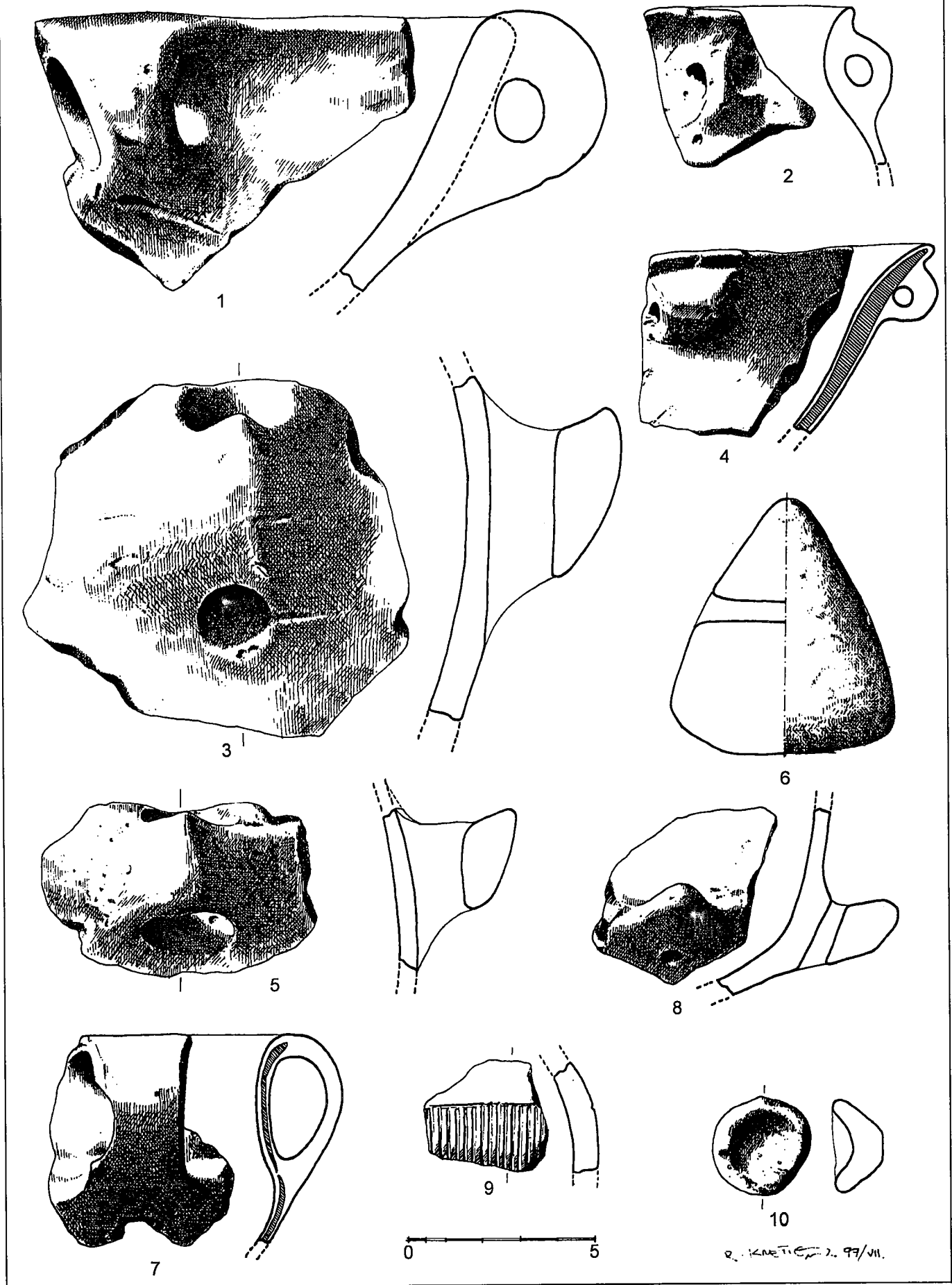
Conclusion

The site of Slavča represents a multilayered prehistoric site. It is presently possible to document the presence of material from the Sopot, Kostolac, and Vučedol Cultures, in a span from the late Neolithic to the late Eneolithic. A possible dating would be from 4300 BC to 2100 BC (Horvatinić et al. 1990, Marković 1994). The

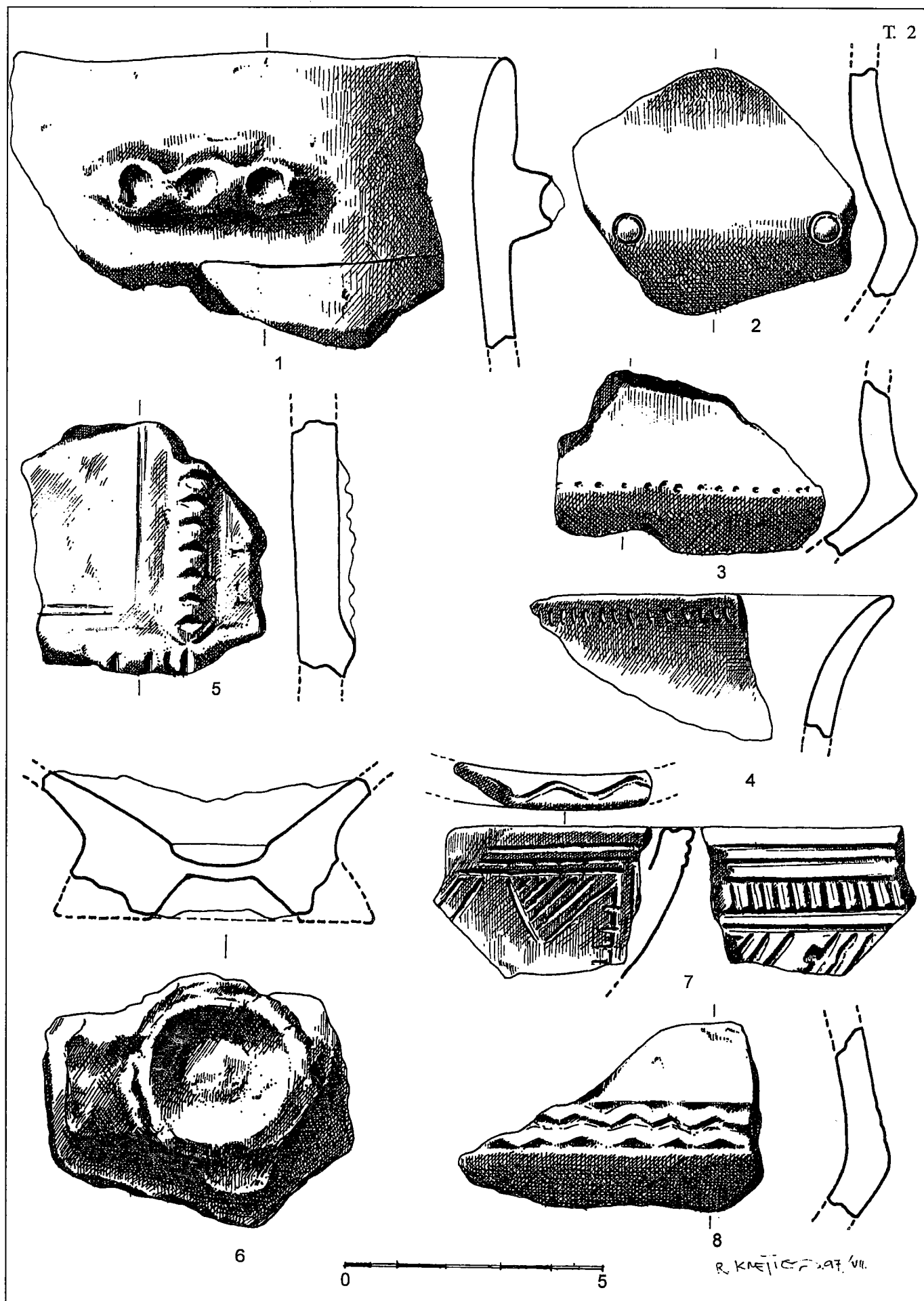
most important and numerous finds from the 1997 excavation were from the Kostolac Culture. Slavča is currently the westernmost Kostolac site (Marković 1994). The independent Kostolac horizon of Pivnica - Cerić - Ašikovci (Dimitrijević 1977/78) can now be moved almost 100 kilometers to the west. The finds of Slavča entirely correspond to those from Pivnica (Benac 1962). The Kostolac Culture was first considered as a developmental phase of the Baden Culture (Milojčić 1953, Dimitrijević 1962). In contrast to the sites of eastern Slavonia and Vojvodina, where it is possible to perceive a Baden substratum in the genesis of the Kostolac Culture (Tasić 1979), here it extends beyond the circle of distribution of the Baden Culture. At present sufficient data is not available to explain the presence and genesis of the Kostolac Culture in western Slavonia. The presence of Sopot and Vučedol finds can be expected in this region, but only more extensive systematic excavation will offer a clearer picture of the prehistoric cultures present at this site.

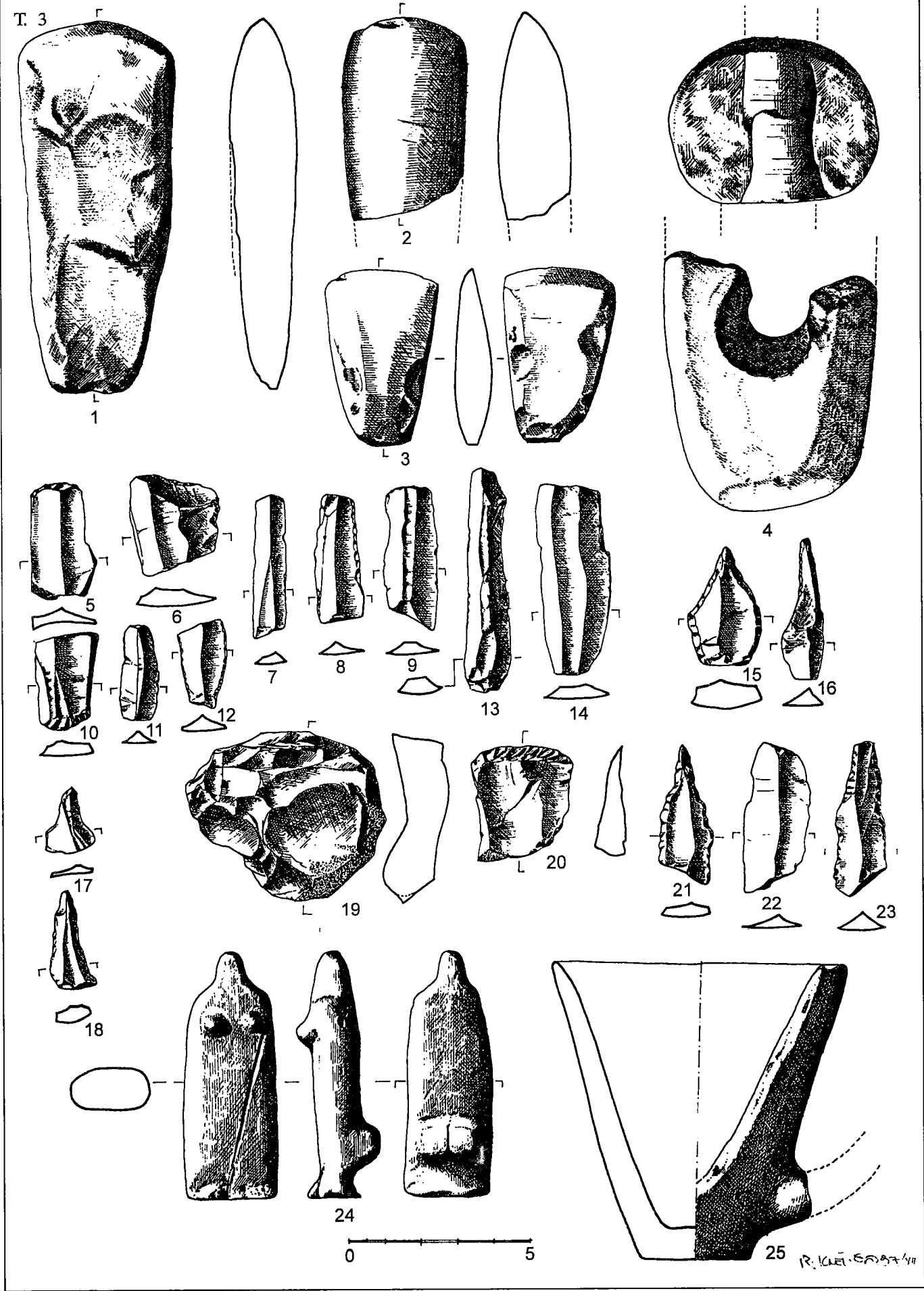
Translated by B. Smith-Demo

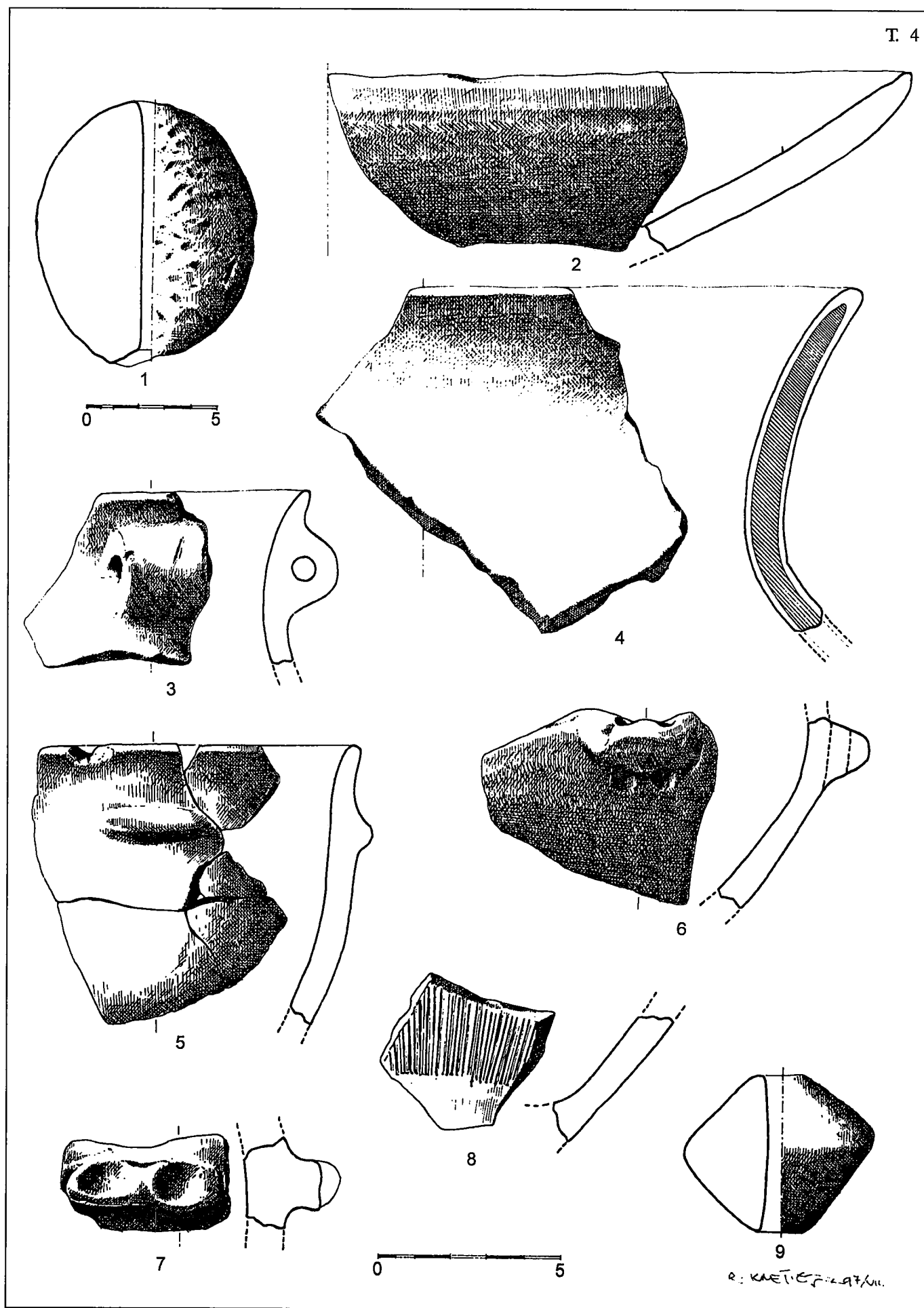
T. 1

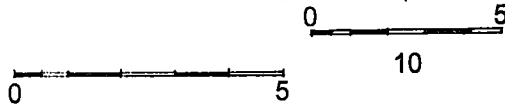
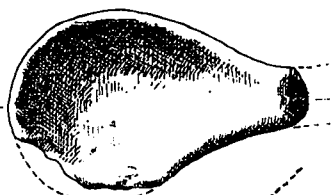
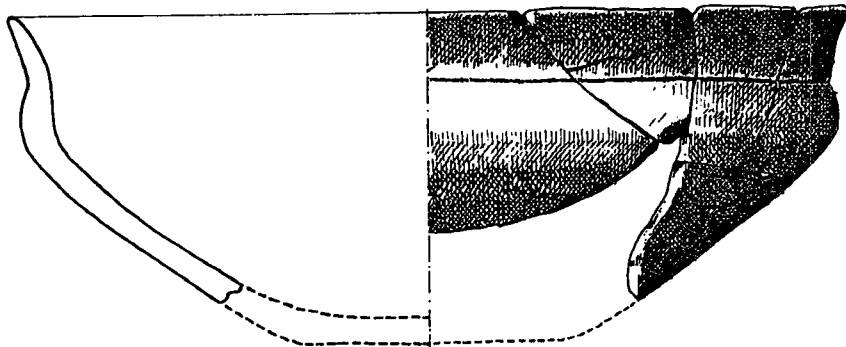
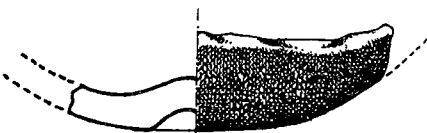
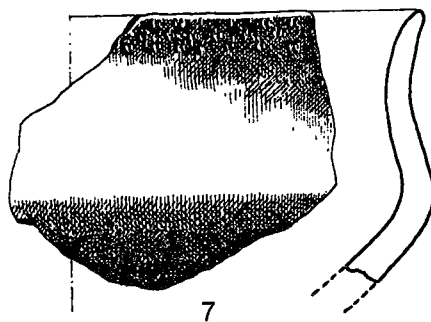
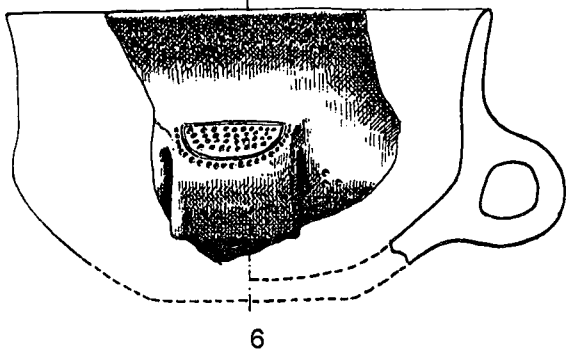
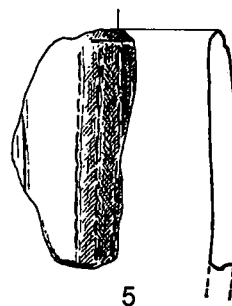
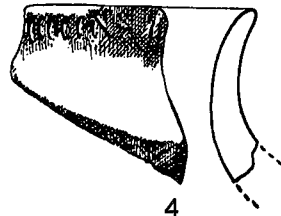
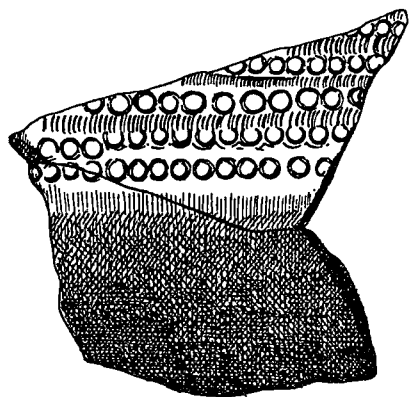
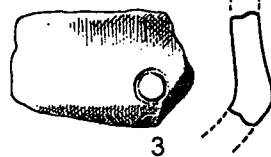
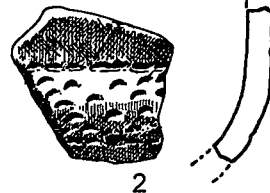
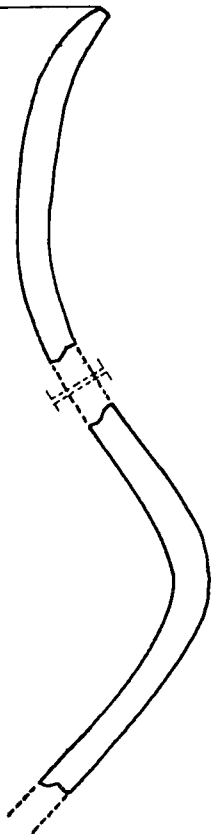
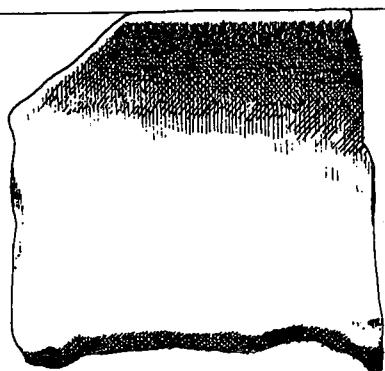

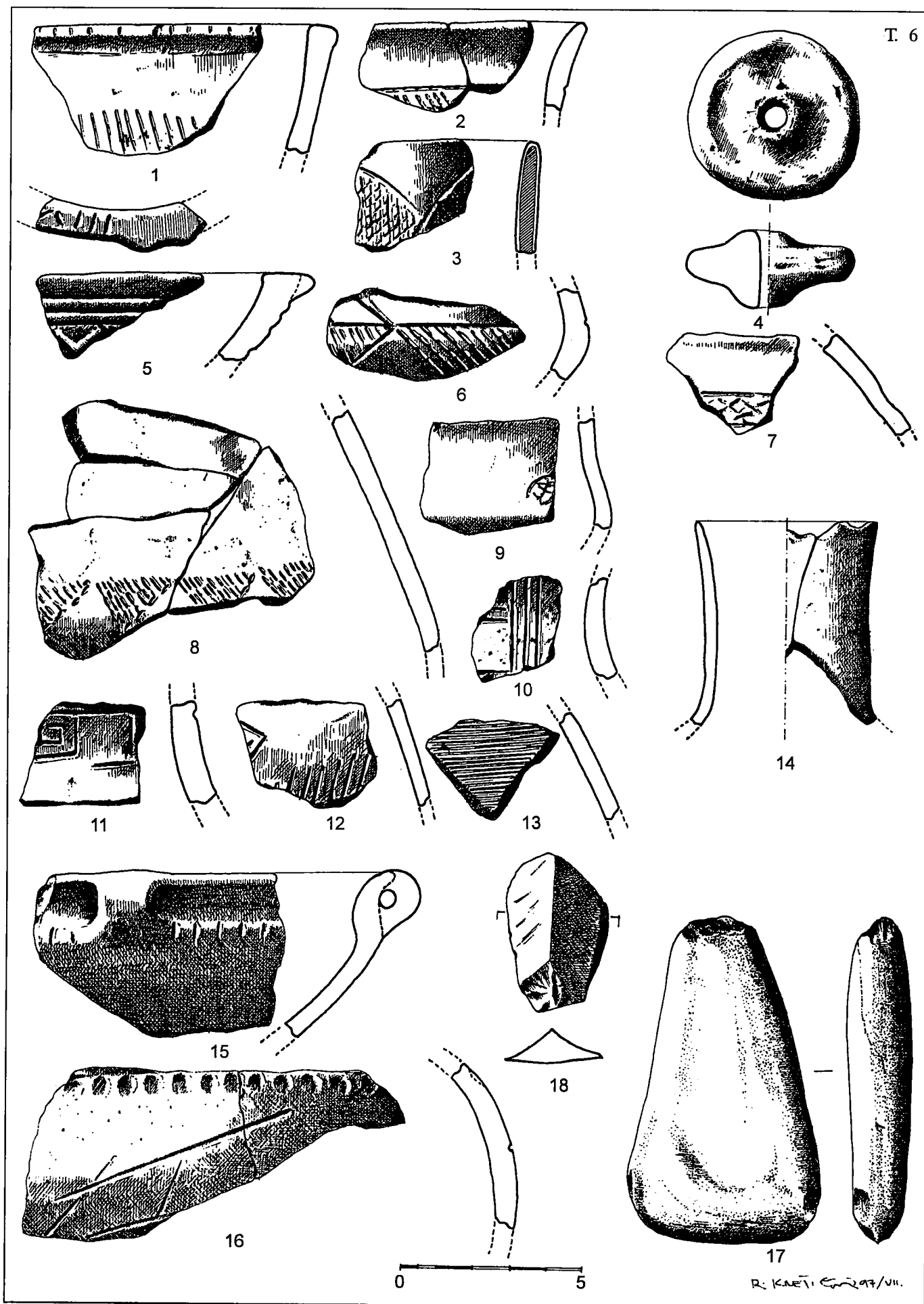

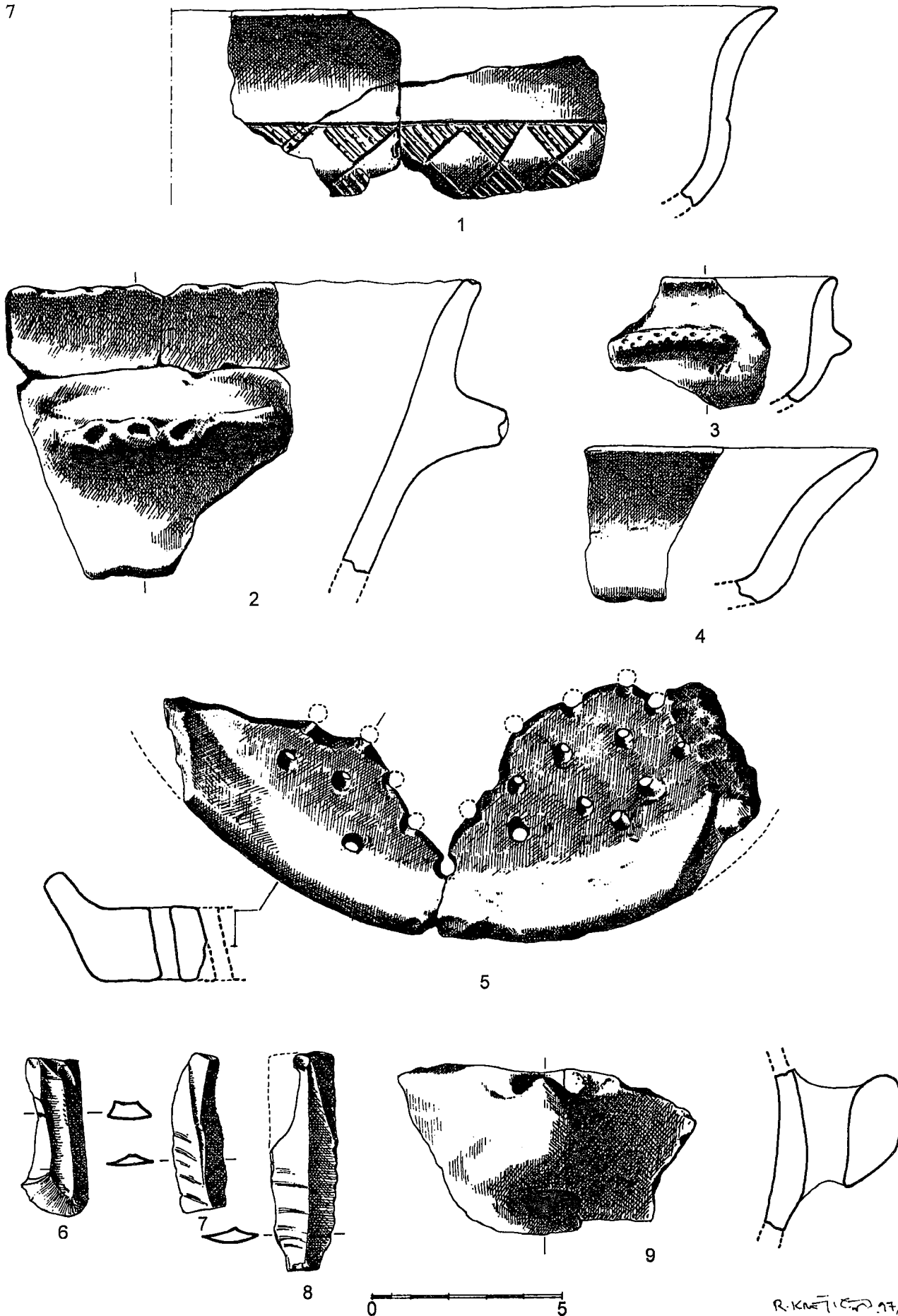
T 5

R. KUŠIĆ 2007/11.

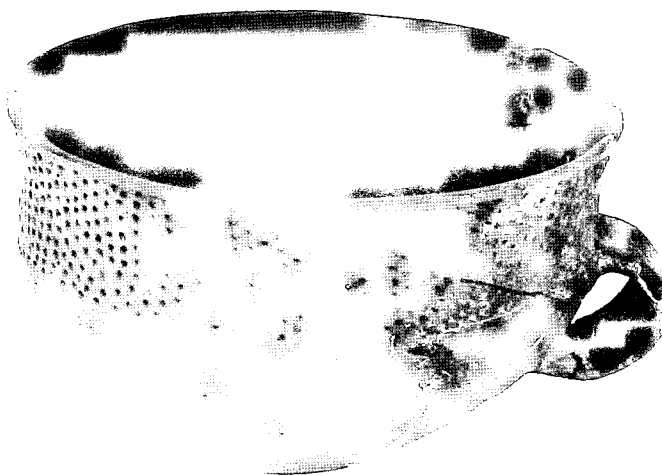

T. 7

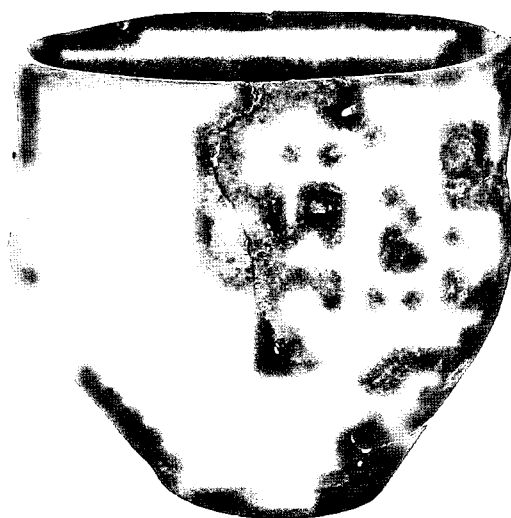
1

2

3

4

5

